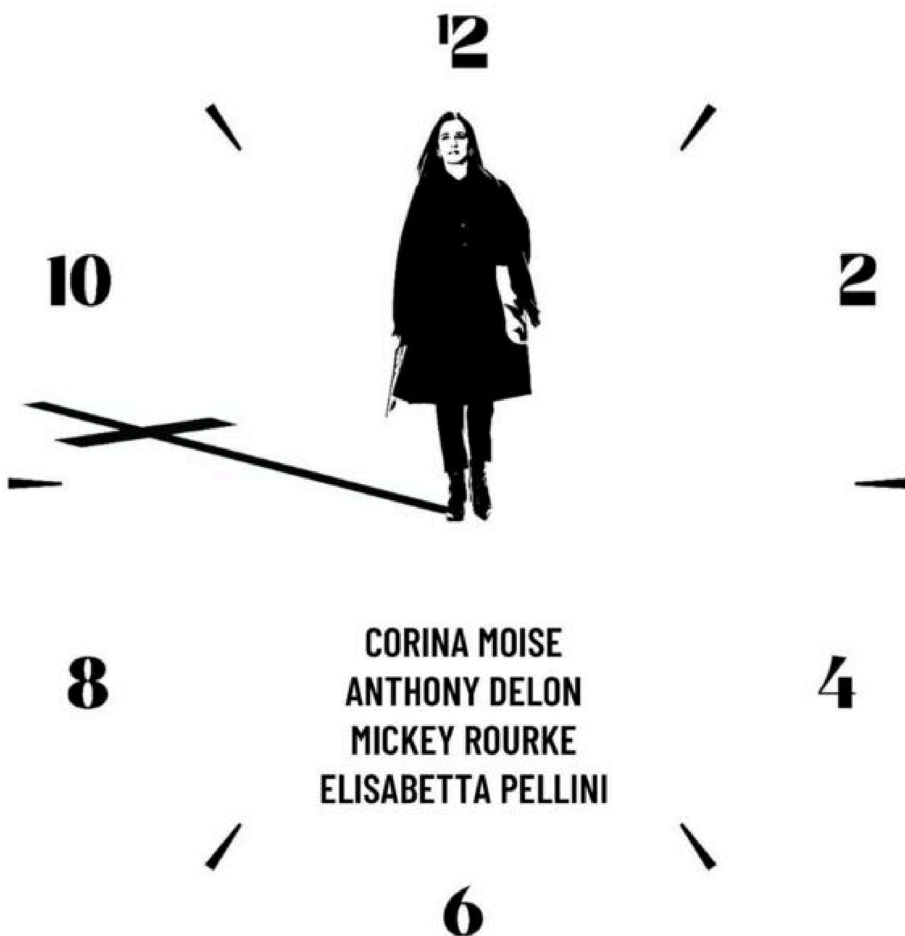
OPINII ȘTIRI

Ce am văzut eu la „21 de rubini”

Buturugă Anghel 01/12/2023

Am reușit să văd, într-un final, filmul „21 de rubini" după o regie și un scenariu semnate de Pr. Ciprian Mega. Este al treilea film al acestui regizor pe care l-am văzut, celelalte fiind „Dimineața care nu se va sfârși" și „Glasul care strigă în pustie". Avertizez că textul conține unele *spoilers* și că, în ciuda lungimii, am acoperit doar o mică parte din secvențe și teme.

Din punct de vedere artistic, „21 de rubini" mi se pare cel mai bine realizat film al său.

Scenariul are coerență, firele narative, situate în scevențe temporale diferite, se împletesc fără a deruta*, începutul filmului se conjugă bine cu finalul. Încheierea, fără a oferi neapărat un efect de catharsis, este totuși bună (ca scenariu și regie), încărcată emoțional și gravă, într-o notă care adaugă profunzime la poveste (spre deosebire de încheierea de la „Dimineața care nu se va sfârși", care într-un fel nu reușește să evidențieze concluzia poveștii).

Cele două secvențe temporale în care pendulează povestea sunt situate la finele anilor 90, când România acceptase survolarea avioanelor „aliate" ce bombardau Iugoslavia și se pregătea de vizita Papei Ioan Paul al II-lea, și în anii 2020, ai pandemiei, în care România este angajată în cultivarea „diversității", a combaterii „extremismului" și „fundamentalismului", și în războiul din Ucraina. Dacă vi se pare că încadrarea temporală este în primul rând „politică", da, așa este. Filmul oferă o critică social-politică solidă, reușită, a acestor decenii și prin aceasta se înscrie într-o serie nu foarte dezvoltată în cinematografia noastră și destul de singulară având în vedere direcția criticii. Unii au spus că ar fi anti-american și anti-european. Eu aș spune mai degrabă că este demitizant (iar americanul chiar este simpatic). S-a mai spus despre film că ar fi „aurist". Deloc, și las privitorului să găsească în film de ce anume filmul nu este așa și în ce lumină sunt puși „intelectualii publici" și „zona conservatoare" de la noi.

Povestea este despre tragedia care lovește o familie de oameni simpli, muncitori „de rând", cu doi copii, o fată și un băiat, care aspiră să devină preot. Pendularea între cele două secvențe este o pendulare între poveștile celor doi frați. În anii 90, vedem povestea băiatului și strădania părinților săi de a-l înscrie la seminar și de a-l ajuta să devină preot. În anii 2020 vedem povestea surorii sale (Nina), devenită șefă a DNA, star anticorupție, obiect de negociere între americani, europeni și securiști locali. Nina chiar trăiește ca un star, are un iubit celebru, regizor ruso-francez premiat la Cannes, frecventează cu colegii procurori cluburi de fițe și droguri, se află aproape de cercurile cele mai înalte ale puterii. O bântuie însă tragedia din trecut, familială, legată de fratele său, pe care încearcă să o sublimeze lucrând la un scenariu de film (da, e și un film despre film).

Pe acest plan, filmul este o frescă destul de reușită a României „vechi", cea a tranziției, față de România „nouă", europeană (chiar dacă, pentru a cita unul din „granzi", „tolerată" în UE). Filmul abordează și folosește principalul mit socio-politic care a dominat societatea românească în acești ani: mitul justiției anticorupție, prin chiar personajul principal, care în mod evident speculează pe seama mitului Kovești. Aceasta vrea să facă dreptate, să-i închidă pe cei care au furat și are întreg concursul intern și extern… până când dă peste un dosar care implică și corupție bisericească, dar și fapte din registrul coruperii sexuale, și care o transportă în dureroasa sa traumă familială.

Există și un plan mai profund al poveștii anticorupției. În film apare un primar, uns cu toate alifiile, reprezentant al României anilor 90 (interpretat de Dorel Vișan). În 2020 apare în fața Ninei schimbat, interiorizat, după ce a făcut pușcărie, credincios. Prin discursul lui înțelegem că anticorupția este de vitrină și că jaful în era anticorupției a fost mult mai radical și devastator decât cel din anii 90. Având în vedere și maniera în care cariera Ninei se sfârșește, mesajul, pe acest plan socio-politic, al filmului este că anticorupția este o metacorupție, și totul se reduce la interese meschine. Totul este o mafie, iar deasupra mafiei există o meta-mafie, iar în cercurile de sus ale puterii sunt oameni puternici cu apucături kubrickiene (vezi „Eyes wide shut").

Corupția bisericii, așadar, este de fapt o corupție integrată într-un sistem corupt. Nu este singulară, ci descrisă dintr-o perspectivă internă, a cuiva care dă vălul la o parte și arată realitățile dincolo de discursurile emfatice bisericești despre educația viitorilor preoți. Există această față oficială a bisericii, care se „delimitează" și marginalizează preoți (c)harismatici (cu autoritate charismatică în limbaj weberian) pe baza acuzei că ar fi fost „legionari", și care promovează, ai zice exclusiv, pe criteriul „banului", care este, pentru a cita din protopopul cinic, dar realist, al Episcopiei Zădărniceni, singurul bun ecumenic care unește toate interesele și covingerile. Protopopul face, de altfel, figură-pereche cu primarul invocat: corupți amândoi, dar realiști și păstrând urme de umanitate și o brumă de conștiință. Discursul său la înmormântarea părintelui Alexie are un puternic caracter redemptoriu.

Contrasul între preotul duhovnicesc și autoritatea legitimă, dar coruptă a bisericii oficiale a mai fost abordat în „Glasul care strigă în pustie". În acest film, dedicat părintelui Gheorghe Claciu, secvențele temporale sunt, însă, tratate grăbit (anii 80 sunt transformați în anii 90, sau chiar 2000), iar personajele sunt prea stereotipe, în majoritatea cazurilor lipsindu-le profunzimea.

În „21 de rubini" reprezentarea clișeică, din fericire, a fost evitată, în ciuda contrastelor tari folosite, fără a deveni, totuși, tușe groase sau caricaturale. Există, însă, o anume unilateralitate a reprezentării arhiereilor, a patriarhului, a episcopului vârstnic, colaborator al Securității, și a celui tânăr, celebrul deja Sofroniu (care apare într-o singură scenă de altfel).

Iar această unilateralitate contrazice oarecum ceea ce spune regizorul ruso-francez, iubitul Ninei, acesteia, comentând scenariul său: anume, că personajele trebuie reprezentate cu povestea lor, cu un destin, pe care nu-l judeci, ci-l reprezinți așa cum sunt de cele mai multe ori oamenii: un amestec de bine și de rău, de lumină și întuneric. Replica Ninei, procuroarea șef a DNA, este de reținut: „dacă aș gândi așa, nu aș mai aresta pe nimeni". Ei bine da, exact asta e ideea, și poate merita accentuată mai mult în film. Nici Patriarhul, nici episcopul-colaborator și nici veselul Sofroniu nu sunt reprezentați clișeic, stereotip (probabil și pentru că, mai ales în ultimele două cazuri, actorii interpretează bine). Dar sunt reprezentați unilateral, ceea ce are un efect asupra manierei în care este reprezentată Biserica în general în film. La urma urmei, știm cu toții preoți buni, de convingere, de misiune, jertfelnici. Cum au trecut aceștia prin „sistem"? Nu cumva chiar și în această rețea a mafiei există găuri prin care scapă și pești de calitate? De aceea, figura protopopului este mai realistă și mai complexă decât cele ale „înalților ierarhi". Nu cumva și aceste personaje

au o anume complexitate sau măcar ceva care relativizează o privire ce riscă să devină excesiv intransigentă aruncată asupra lor? Apoi, este destul de necredibilă atribuirea unui grad de putere atât de ridicat Patriarhului, ce negociază de la egal la egal, în film, cu americanii și europenii. Probabil lucrurile, în realitate, sunt mult mai complicate, iar negocierea se duce nu doar pentru dosare de episcopi corupți, ci și pentru subiecte vitale sau de interes obștesc bisericesc (așa cum este și în film, de altfel, sugerat, când apare subiectul bisericii ucrainiene). Dar să nu uităm că acest grad de autonomie, până la urmă, al Bisericii, irită „lumea bună" și reprezentanții interesați (cel mai probabil „strategic") precum elvețiano-austriacul Oliver Schmitt, care acuză întocmai acest spațiu de manevră recuperat după 1989.

Dincolo de Biserica „oficială", colaboratoare a puterii, și de Biserica „vie", reprezentată de suspendatul și marginalizatul părinte Alexie, oare nu există un teritoriu intermediar, și oare nu acest teritoriu nici-nici, și-și, este și reprezintă mai degrabă Biserica „reală"?

Câteva cuvinte despre încheiere înainte de final. [] Așa cum am menționat de la început, încheierea adaugă gravitate și profunzime. Tatăl, care și-a pierdut fiul, și care este însetat. Te poți gândi la cunoscutul „Mi-e sete", de pe cruce, dar eu mă gândesc mai degrabă la cuvântul eshatologic al Mântuitorului: am fost însetat, bolnav, încarcerat și m-ați cercetat (sau, dimpotrivă, nu m-ați cercetat). Este o cheie, așadar, mai degrabă, eshatologică, prefigurată de intrarea Ninei într-o biserică (moment spiritual important pentru personaj și cheie pentru întregul film) unde se aude o cântare la strană și unde preotul cădește. Cât de mult reușește această încheiere să transmită un efect catharctic, probabil depinde și de privitor. Unii consideră că filmul e lipsit de lumină și de nădejde, că lasă un gust amar. Totuși nu-l găsesc comparabil, pe acest nivel, cu „Leviathan" sau „Neiubit", filme rusești contemporane care te lasă efectiv deznădăjduit, în care nu prea găsești nimic de care să te agăți. Nici nu îl poți pune în seria filmelor mizerabiliste românești, făcute, de altfel, dintr-o perspectivă strident intransigent-critică. Există ceva care-l diferențiază și-l face diferit, o anume căldură în reprezentarea unor personaje și o umanitate care se străduiește să răzbată, elan pe care-l regăsim și în filmele anterioare ale pr. Ciprian Mega. Poate că un moment ca în filmul tarkovskian Rubliov, precum scena în care iconarul se află înaintea icoanei Maicii Domnului în biserica arsă, prăduită de tătari, în mijlocul cadavrelor și a femeilor siluite, mesajul fiind că mântuirea vine în ciuda cruzimii și a nedreptății, nu pentru că le poți opri aici, ar fi oferit acel efect.

În stilul imdb, dădusem acestui film nota 7.5 și am observat că exact asta e și nota de pe site (deocamdată cu puțini recenzenți). Actorii mi s-au părut buni spre foarte buni, nu am remarcat o prestație deranjantă. Scenele mai lascive au un rol bine încadrat în film (artistic se justifică), deși pot fi văzute drept problematice venind din partea unui preot-regizor.

*Există o scăpare în redarea secvențelor temporale: emisiunea TV de la finele anilor 90 este redată ca o emisiune TV din prezent în ceea ce privește stilul prezentatoarei, studioul, maniera de a pune întrebări și de a intervieva.